

FÁBIÁN GYÖRGY

Két választás Európában

A magyar választási rendszer a 2006-os magyar és olasz választás tükrében

2006. április 9-én véletlen egybeeséssel egyszerre tartottak választásokat Olaszországban és Magyarországon.¹ Ez a tény kiváló lehetőséget nyújt arra, hogy a két választást összevegyük, párhuzamba állítsuk. Az összehasonlító elemzés segítségével a 2006-os magyar választás és a magyar választási rendszer értékelése komplexebbé, sokoldalúbbá válhat. Az összehasonlító elemzést tehát nem csupán az időbeli egyezés indokolja, hanem az is, hogy a 2006-os magyar választást, a magyar választási rendszert nemzetközi kitekintéssel vizsgálva teljesebbé, tudományosabbá tehetjük az értékelést. Az összevetést még érdekesebbé teszi, hogy a két választás különböző szisztémával történt, így a magyar választási rendszer jellemző vonásai még plasztikusabban kimutathatók. Árnyalja a képet az is, hogy az ezt megelőző három olasz választás szintén vegyes – bár a magyartól sok vonatkozásban eltérő – rendszerben zajlott le. Természetesen tisztában vagyunk azzal, hogy a választási rendszeren kívüli, a választást meghatározó társadalmi, történeti, politikai, kulturális tényezők sokban különböznek a két országban, de néhány vonatkozásban mégis megfigyelhető bizonyos hasonlóság a 2006-os választást meghatározó körülmények között. Elsősorban két olyan tényezőt említenénk meg, amely hasonlóságot mutat a két országban, és befolyásolta a választás kimenetelét. Az egyik gazdasági, a másik politikai. Olaszországot az Európai Unió „beteg embereként” emlegetik, gazdasága mélyponton van, évek óta stagnál,

Magyarországon pedig a gazdaság növekedése mellett az államháztartás, a pénzügyi egyensúly terén vannak súlyos gondok. A gazdasági problémák tehát mindkét országban előtérben vannak, választást befolyásoló tényezők. Ami a politikai hasonlóságot illeti, mindkét ország élesen megosztott, és mindkettőben jelen van a megosztó politika. Olaszországban a választás előtt jobbközép kormány volt hatalmon, egy vezérelvű, jobboldali populista pártszövetség, amelynek politikája, politikai stílusa növelte az ország amúgy is meglévő polarizációját. Magyarországon balközép kormány volt hatalmon, amellyel szemben állt fel egy hasonló, az olasz jobboldalhoz karakterében, stílusában, felépítésében közel álló vezérelvű, jobboldali populista, az országot kettéosztó pártszövetség. Mindkét országban elsősorban politikai stílusok, politikai kultúrák ütköztek, kevésbé volt jelentősége a programoknak, a szakpolitikáknak. A két politikai erő szembenállása és választási versengése tehát ennyiben hasonló vonásokat mutat, természetesen sok egyéb eltérő vonás mellett.

ELŐZMÉNYEK

Magyarország 2006-ban ötödször dönthetett szabad választáson arról, hogy melyik politikai erőnek ad megbízást az elkövetkező négy esztendőben. A 2002-es rendkívül kiélezett választási versengés alkalmával két táborra szakadt ország megosztottsága a választás után továbbra is fennmaradt, sőt tovább erősödött, az árkok betemetése nem sikerült, a szekértáborok konfliktusa elmélyült. Az MSZP–SZDSZ-koalíció nehéz belső és külső feltételek között kormányzott. Rendkívül erős ellenzéke a parlamentben és a parlamenten kívül is megnehezítette helyzetét, amihez még hozzájárultak a kedvezőtlen külgazdasági helyzetből és az unióhoz való alkalmazkodásból adódó nehézségek. Ez és a koalíciós partnerek közötti konfliktusok, a kormányzati hibák a ciklus közepéig odáig vezettek, hogy az országban kormányváltó hangulat alakult ki, ami a rendszerváltozás óta példátlan módon miniszterelnök-cserét eredményezett. Ennek eredményeképpen a ciklus végére az MSZP kiegyenlítette hátrányát. A pártkoncentráció – melyet a választási rendszer kizorító jellege is erősített – tovább folytatódott, esélye lett annak, hogy kétpárti parlament jöjjön létre a választás után. A politikai rendszer a bipolaritás felé fejlődött, mindkét póluson kevés párttal. Ez nem kis mértékben a választási rendszernek volt köszönhető, mert az ország politikai tagoltsága ezt nem indokolta. A jobboldalon a FIDESZ a szavazatmaximálás érdekében többször is váltott, hol a szélsőjobb, hol a centrum felé nyitott, viszonya választási szö-

vetségeséhez, az MDF-hez megromlott, az MDF önállóan indult a 2006-os választáson.

A 2002–2006 közötti időszak ellentmondásos politikai folyamatai azonban az ország politikai stabilitását alapvetően nem veszélyeztették. Ezért olyan kormányváltó hangulat, amilyen 2002-ben alakult ki, ezúttal nem volt érezhető. A választások előtt egyértelműnek látszott, hogy a FIDESZ és az MSZP nagyjából azonos támogatottsággal rendelkezik, és a kis pártok közül egyedül az SZDSZ-nek van esélye a bejutásra. Ez a helyzet azt vetítette előre, hogy egyedül egyik párt sem tud többséget szerezni, így nagyobb volt a valószínűsége a kormány hatalmon maradásának, amennyiben az SZDSZ bejut a parlamentbe.

Ez az a politikai kontextus, ami meghatározta a pártok kampánystratégiáját, a kampány menetét. A FIDESZ a nehézségeket felnagyítva, túlzottan sötét képet festve, válsághangulatot gerjesztve a változás szükségességével kampányolt, széles szövetségi rendszert kiépítve, jobboldali gyűjtőpártként minden lehetséges szavazóját egy táborba tömörítve. A kampány program- és tartalom nélküliségét érzelmi, populistá színezetű elemekkel próbálta pótolni. Az MSZP az elkezdett lépések folytatására, a kormánykoalíció fennmaradására kért mandátumot, hangsúlyozva, hogy a konstruktivitás, a racionalitás, az építés, a nagyobb nemzetközi elfogadottság áll szemben a csődöt, válságot emlegető, hiteltelen, teljesíthetetlen ígéretek hangoztató, irracionális populizmussal. Kampányában Orbán Viktor visszatérésének megakadályozása, a FIDESZ hibáinak kiaknázása és – ha kisebb mértékben is, mint az ellenzéknél – az ígéretek is nagy hangsúlyt kaptak. A két nagy párt kampányában eltérő Magyarország-kép mutatkozott meg, a választás volt hivatott eldönteni, hogy melyiket fogadják el a választók hitelesebbnek. Az SZDSZ kampánya a liberális szavazók mozgósítása érdekében a hagyományos liberális értékek, célok, a párt önálló arculatának bizonyítására irányult. Az antiliberálisnak tartott jobboldal és Orbán Viktor újbóli hatalomra kerülésének veszélyével próbálta az 5%-os küszöb elérését biztosítani. Az MDF kampánya szinte reménytelen helyzetben a kétpártiságot elutasító, mindkét nagy párt programját és eszközeit elvető, egy konzervatív értékeken alapuló „normális Magyarország” programjával, elnyomott, kispárti imázsának hangoztatásával próbálta a politikától, elsősorban a két nagy párttól elforduló szavazókat maga mellé állítani.

A két forduló között, az MDF váratlan bejutása új helyzetet teremtett minden párt számára, megváltoztatta a politikai kontextust. Erre a helyzetre egyik párt sem rendelkezett forgatókönyvvel, nem volt felkészülve. Elsősorban a FIDESZ került válaszut elé, mivel négy éve alkalmazott stratégiája sikertelen-

nek bizonyult, a jobboldalon nem egy vezérelvű jobboldali párt-szövetség maradt, hanem egy másik önálló, független jobboldali párt is, melynek értékrendje, programja, stílusa élesen szemben állt az övével. Az első forduló eredményei alapján nyilvánvalóvá vált, hogy a jobboldal maximális célja a kormánykoalíció többségi mandátumszerzésének megakadályozása lehet, táboruk teljes körű mozgósításával, az MDF megnyerésével, a másik oldalra szavazók otthon tartásával, illetve átcsábításával. Miután az MDF vezetése a FIDESZ váratlan, kétségbeesett lépése (Orbán Viktor miniszterelnök-jelöltségről történő lemondása) és az óriási belső és külső nyomás ellenére sem kötött választási szövetséget, a FIDESZ rövid késlekedés után fokozta és újabb elemekkel erősítette meg negatív kampányát. A második forduló eredménye, amely a vártnál súlyosabb vereséggel végződött a FIDESZ számára, bebizonyította, hogy a 2002-es vereség utáni stratégiája, szövetségi politikája kudarcot vallott. Az első fordulóban első helyen végzett párt győzelmét ezúttal is – az eddigi választásokhoz hasonlóan – megerősítette a második forduló, még nagyobb különbséggel.

A 2006-os olasz választás egy új választási rendszer első – és valószínűleg utolsó – alkalmazásával zajlott le. Az előzmények, a választást befolyásoló körülmények bizonyos mértékben hasonlóak voltak, mint nálunk. Kétpólusú politikai rendszer alakult ki, nem kis mértékben az 1993-ban elfogadott új választási rendszer következtében. Azonban – hazánkkal ellentétben – mindkét pólust igen sok párt alkotja. A 2001–2006 közötti parlamentben² tizenkét párt képviseltette magát a két pólus keretében. Az olasz politikai élet tradicionálisan erősen tagolt, töredezett, szélsőségesen pluralista, polarizált pártstruktúra a jellemzi. A 2006-os választásra a jobbközép Szabadság Háza és a balközép Unió választási koalíció keretében 14-14 párt illetve lista sorakozott fel, és egyes listák maguk is több pártból álltak össze.³ A párttöredezettség tehát még ennél is nagyobb. A jobboldali pártszövetségen belül hat, a baloldalin belül pedig kilenc lista szerzett mandátumot, és egy csak külföldön induló lista is bejutott, így az új parlamentben tizenhat párt illetve lista van, illetve ha tovább bontjuk a listákat, akkor összesen huszonhárom pártból áll az új olasz nemzetgyűlés.

A jobb- és baloldalt Olaszországban hagyományosan éles – a magyarnál is élesebb – politikai, kulturális, ideológiai szembenállás választja el. A kis centrista pártok a két oldal valamelyikéhez csatlakoznak. A két szembenálló blokkot sokkal nehezebb összetartani, mint Magyarországon, ahol sokkal koncentráltabb a politikai paletta. Az olasz pártszerkezetet talán leginkább fragmentált bipolarizmusnak nevezik,⁴ amely a „második

köztársaság” időszakában az 1990-es évek elejétől felváltotta az „első köztársaság” pártokráciájának szélsőségesen polarizált pártrendszerét.

Az olasz választás közvetlen előzményeihez tartozik, hogy 2005 decemberében parlamenti többségére támaszkodva Silvio Berlusconi miniszterelnök megváltoztatta a választási rendszert. Az instabil olasz kormányzati struktúra stabilitásának növelése érdekében egy referendum-mozgalommal, népszavazással 1993-ban kikényszerített vegyes, de többségi dominanciájú választási rendszert váltotta fel ismét arányos választási rendszerrel. A korábbi, három választáson (1994, 1996, 2001) alkalmazott kompenzációs vegyes rendszerben a 630 tagú képviselőház 475 tagját egyéni kerületi, egymandátumos, relatív többségi rendszerrel, míg 155 képviselőt zárt területi listán, országos elosztással, Hare-kvótával, a legnagyobb maradék módszerrel választották meg. Ezzel a rendszerrel az olasz politikai életben növekedett a stabilitás, a rendszer bipolarizáló hatása lehetővé tette a parlamenti váltógazdálkodást. 1994-ben a jobboldali, 1996-ban a baloldali, 2001-ben ismét a jobboldali pártszövetség győzött. A stabilitás növekedését bizonyította, hogy a 2001–2006 közötti Berlusconi kormány a leghosszabb ideig hivatalban lévő kormánya volt az országnak a második világháború óta. A pártok számának várt csökkenése azonban nem következett be, így a választási rendszer további átalakítása céljából, egy teljesen brit típusú egyéni kerületi, relatív többségi rendszer bevezetése érdekében két referendumot is kezdeményeztek. A népszavazásokon részt vevők óriási többsége a változtatás mellett szavazott, azonban a részvétel nem érte el az érvényességhez szükséges 50%-ot.

A többségi irányú további változtatási kísérletekkel szemben 2005 szeptemberében – teljesen váratlanul – az 1993-as referendum után megváltoztatott arányos választási rendszer újbóli bevezetésére irányuló reformjavaslat került a parlament elé. A reformjavaslat – amellett, hogy a demokráciákban szokatlan módon röviddel a választás előtt kívánta a választási szabályokat megváltoztatni – egyértelműen rövid távú politikai célokat szolgált, szemben állt az olasz társadalom népszavazáson kifejezett akaratával, a választási rendszer indokolatlan megváltoztatását jelentette.⁵ A hatalmon lévő pártok palfordulásának oka az arányos rendszer felé az volt, hogy az előrejelzések szerinti vereséget elkerüljék, vagy arányát csökkentsék.⁶ Arra számítottak, hogy a baloldali körzetek így kevesebb képviselőt küldhetnek a parlamentbe. Ez a reform oly mértékben paradox jelenség, ellentétes az olasz politika valóságával, hogy maga a reform egyik szülőatyja, Roberto Calderoli megtagadta a választási

kampányban, „obszcenitásnak”, nevezve azt,⁷ elismerve, hogy *porcatáról*, egy csúnya, aljas trükkről van szó, melynek célja a másik fél becsapása és kihasználása.⁸ A Romano Prodi vezette Unió, kormányra jutása esetén a rendszer azonnali megszüntetését ígérte.

Az új rendszer egy többségi prémiummal ellátott arányos szisztéma. Az arányos rendszer nem torzítja el olyan mértékben az eredményeket a győztes javára, mint a többségi, ami az adott pillanatban a vesztesre álló jobboldali koalíció számára volt előnyösebb. Egyértelműen számukra volt előnyös a bejutási küszöb megállapítása is. A választási koalícióknak legalább 10%-os szavazatarányt kell elérnie a mandátumokból való részesedéshez, a választási szövetségen belül pedig 2%-ot. A szövetségen belüli legnagyobb 2% alatti párt is mandátumot kap. Az önállóan induló pártoknak 4%-os küszöböt kell meghaladniuk a mandátumhoz jutáshoz. A kisebbségi listáknak az adott körzetben kell legalább 20%-ot elérniük ahhoz, hogy mandátumhoz jussanak. Nyilvánvaló, hogy a 2%-os küszöb a sokkal több pártból álló baloldali koalíciót kívánta sújtani. Olaszországban 617 mandátum sorsa dőlt el így, 12 képviselőt a külföldön élő olaszok választottak, Val d’ Aosta pedig továbbra is egy, relatív többséggel megválasztott képviselőt küldhetett a parlamentbe. A többségi prémium pedig azt jelentette, hogy a győztes koalíció képviselőtét a 617 képviselő 55%-ára, vagyis 340-re kell kiegészíteni. Ez a kormányozhatóságot célozta, a várható szoros eredmény esetén a parlament és a kormány működésképtelenné vált volna néhány mandátumnyi különbség esetén.⁹

A KAMPÁNY

A kampány jellegében, hangnemében sokban hasonlított a magyarhoz. Olaszországban is meglehetősen éles, sokszor durva hangnemű volt, egyes megállapítások szerint az 1945 utáni időszak leghevesebb és legcsúnyább kampánya zajlott le, melyben tartalmi, programbeli kérdések is feltűntek, de erősen érzelmi, indulati és perszonalifikált jellegű volt. Berlusconi és Prodi, két eltérő személyiség, politikai stílus állt szemben egymással. Berlusconi démonizált megosztó személyisége, a szélsőjobboldalt, sőt neofasisztákat is magában foglaló szövetsége, a baloldali kereszténydemokratáktól a kommunistákig terjedő baloldali szövetséggel szemben használt antikommunista retorika, a megvalósíthatatlan ígéretek rossz kormányzati teljesítménnyel párosulva az egyik oldalon, egy rendkívül heterogén szövetség élén álló, a gazdasági és nemzetközi realitásokkal jobban

számoló, professzori jelzővel ellátott, kevésbé konfrontatív stílust képviselő Prodi a másik oldalon. Fontos szempont megjegyezni még azt is, hogy az olasz politikában szokatlan módon a balközép szövetség vezetőjét egy *primary* típusú szavazással – melyen mintegy négymillióan vettek részt – választották miniszterelnök-jelöltté, ami mindenképpen növelte legitimitását. A kampány értékelésénél meg kell említeni, hogy Berlusconi médiabirodalma birtokában jelentős előnyt élvezett, amit ki is használt, megsértve az egyenlő bánásmódot előíró törvényt is. Ez feltétlenül kihatott a választási eredményekre. Az utolsó közvélemény-kutatások – Olaszországban tizenöt nappal a választás előtt lehet utoljára nyilvánosságra hozni közvélemény-kutatási adatokat – egyöntetűen 3–5%-os balközép győzelmét jeleztek. Ehhez képest született meg a minimális, 0,07%-os és Berlusconi által sokáig vitatott és el nem ismert győzelem, melyet az utolsó két hét Berlusconi és médiabirodalma által uralt kampányfinisé csaknem vereséggé változtatott.

VÁLASZTÓI AKTIVITÁS

2006-ban a választási részvétel hazánkban az első fordulóban 67,83%-os volt. Első ízben szavazhattak magyar állampolgárok külföldön, összesen 6679-en voksoltak a külképviseleteken. A második fordulóban a részvételi arány 64,39%-os volt, 4269 külföldi szavazóval. Az előző két választástól eltérően ismét csökkent a részvétel a második fordulóban, de lényegesen kevésbé, mint 1990-ben és 1994-ben, alig valamivel több, mint 3%-kal. Az öt választás közül az első forduló részvétel a harmadik, a második forduló részvétel a második legmagasabb részvételi arányt jelenti. Ez azt mutatja, hogy Magyarországon általában 65–70%-os részvételi aránnyal lehet számolni. Olaszországban 2006-ban 83,6%-os volt a részvétel, ami némi növekedést mutat 2001-gyel szemben (81,4%). 2006-ban voksolhattak első ízben a külföldön élő kettős állampolgárok is, ami mintegy három és fél millió embert érintett. Végül 975 414 érvényes szavazatot adtak le külföldön, melyek mint ismeretes, döntő mértékben befolyásolták a választások eredményét.¹⁰ Meg kell jegyezni, hogy Olaszországban hagyományosan magas a részvételi arány, mert sokáig úgy értelmezték az alkotmánynak a szavazást állampolgári kötelességként megfogalmazó kitételét, hogy az kötelező részvételt jelent. Miután ezt az értelmezést helytelennek nyilvánították, 1994 óta 81–86% közötti a részvételi arány. Nemzetközi összehasonlításban egyébként a magyar részvétel alacsonynak számít, bár magasabb, mint például a legutóbbi portugál,

ír, francia vagy brit választáson, ahol a tendencia erőteljes csökkenést mutat, ami egyébként sok más ország esetében is megfigyelhető. Lengyelországban például 2005-ben 40,5%-os volt a választási részvétel, amihez képest a magyar választói aktivitás összehasonlíthatatlanul magasabb. Magyarországon – ha a 2002-es, rendkívülinek nevezhető politikai körülmények közötti választástól eltekintünk – stabilnak, sőt enyhén növekvő tendenciájúnak tartható a választói aktivitás 2006-ban. Úgy tűnik, a választási rendszer olasz és magyar viszonylatban nincs hatással a részvételre. Olaszországban a vegyes és arányos rendszer esetében is nagyjából ugyanolyan aktivitás figyelhető meg, illetve a vegyes rendszer Olaszországban és Magyarországon különböző részvételi arányokat produkált, a részvétel tehát nem rendszerfüggő.

AZ EREDMÉNYEK

Az eredményeknek a választási rendszer szempontjából történő elemzése mindkét esetben több problémát is felvet. Ilyen a két forduló, a listás és/vagy az egyéni eredmények, mandátumok figyelembe vétele, vagy az olasz esetben a választási koalíció, vagy az azon belüli kapcsolt listák, a kapcsolt listákon belüli közös listák figyelembe vétele. A kétfordulós magyar választáson a két forduló tulajdonképpen két külön választást jelent. Ha érvényes és eredményes a listás választás minden listás körzetben, akkor csak az első fordulóban abszolút többséget nem hozó, eredménytelen egyéni körzetekben kell második fordulót tartani. Külön választásról azért lehet beszélni, mert a második fordulóban a pártversengés természete megváltozik, amennyiben a választási lehetőség, a jelöltek száma lényegesen csökken, a visszalépési stratégiák döntően megváltoztathatják a választói preferenciák alakulását, másképpen alakítják a választási eredmények feltételeit, körülményeit, mint az első fordulóban. A két forduló között történtek ráadásul hosszabb távon is komoly politikai következményekkel járhatnak, nem csupán, és nem feltétlenül a választási eredményeket befolyásolják. Ez egyértelműen kimutatható az 1998-as, 2002-es és a 2006-os választáson is. Ezért érdemes megnézni a két forduló eredményeit külön-külön is.

A 2006-os magyar választás első fordulójában összesen 10 országos lista (9 önálló, 1 közös), 153 területi lista (133 önálló, 20 közös) és 998 egyéni jelölt indult. Az egyéni jelöltek közül mindössze 10 független jelölt található. A 2002-es adatokkal összehasonlítva az egyéni és ezen belül a függetlenek számá-

nak csökkenése figyelemre méltó (akkor 1244 jelölt, köztük 40 független indult). A második fordulóban 245 egyéni jelölt indult el a 110 eredménytelenül zárult körzetben. A körzetek közül a visszalépések következtében 85-ben *run-off* jellegű volt a forduló, mivel csak két jelölt indult, és mindössze 25-ben volt háromjelöltes a verseny.¹¹ Az első fordulóban minden körzetben eredményes volt a listás választás.

1. táblázat. A területi listás választás végeredménye

Pártnév	Szavazatszám	Szavazatarány (%)
MSZP	2 336 705	43,21%
FIDESZ–KDNP	2 272 979	42,03%
SZDSZ	351 612	6,50%
MDF	272 831	5,04%
MIÉP–Jobbik	119 007	2,20%
MUNKÁSPÁRT	21 955	0,41%
CENTRUM	17 431	0,32%
MCF	4459	0,08%
MVPP	2789	0,05%
KDP	2362	0,04%
Egyéb	5920	0,11%

A listás választást az MSZP nyerte, az 5%-os küszöböt rajta kívül a FIDESZ–KDNP közös listája, valamint az SZDSZ és az MDF lépte túl, vagyis az előző ciklushoz hasonlóan a választás négy-párti, illetve a KDNP külön frakciója megalakításával ötpárti parlamentet hozott létre. A listás választáson a két nagy párt a voksok 85,24%-át szerezte meg, többet, mint 2002-ben, a párt-koncentráció tendenciája tehát némileg erősödött. Az új pártok szereplését a magyar választási rendszer nem könnyíti meg, nem segíti elő, ilyenek alig kaptak listás voksokat. Szembetűnő, hogy a korábbi választásokon még az 5%-os küszöb eléréseért küzdő pártok jelentős szavazatvesztést könyvelhettek el. A Centrum és a Munkáspárt a kritikus 1% alá került, de a MIÉP–Jobbik listája is korábbi szavazói mintegy felét elvesztette. A 2006-os választás tehát minden eddiginél jobban bizonyította a magyar választási rendszernek a parlamenten kívül maradt pártokkal szembeni közvetetten és közvetlenül is megnyilvánuló kizorító jellegét. A listás eredmények sem országosan, sem területenként nem hoztak lényeges változást a két politikai tömb erőviszonyában 2002-höz képest. Az MSZP minimálisan, 1,16%-kal több listás szavazatot kapott, mint 2002-ben, míg a FIDESZ–KDNP közös

lista is 0,96%-ot javított az előző választás közös FIDESZ–MDF listához képest. Ha az 1% feletti pártok listás eredményét a bal-liberális oldal és a jobboldal relációjában mechanikusan összeadjuk, a baloldal 49,71%-os, a jobboldal 49,27%-os adata igazolja, hogy a magyar választópolgárok szinte tökéletes fele-fele arányban oszlanak meg a bal- és jobboldal között. A listás szavazatok és mandátumok területi megoszlása is eléggé mozdulatlan, stabilabb képet mutat, mint korábban, vagyis a magyar választói magatartás kezd a bejáratott demokráciákhoz hasonlóan stabilabbá válni, azt megközelítő volatilitási, változékonysági mutatókat produkálni.¹² A területi listákon 2002-höz képest 1–3%-os elmozdulások történtek, a FIDESZ Budapesten (3,53%), az MSZP Csongrád megyében (3,66%) érte el a legnagyobb változást a szavazatarányokban, és az MSZP három új megyében tudott győzni 2002-höz képest (Csongrád, Fejér, Szabolcs). A területi listás mandátumokban szinte semmi változás nem történt, most hattal több mandátum került kiosztásra, ezen kívül egyetlen megyében történt változás, Vas megyében a FIDESZ egy mandátuma az MSZP-hez került.

2.táblázat. Az egyéni választókerületek eredményei

Pártnév	I. forduló szavazatszám	I. forduló szavazatarány	II. forduló szavazatszám	II. forduló szavazatarány	Egyéni mandátumszám	Egyéni mandátumarány
MSZP	2 175 312	40,26%	1 510 358	46,63%	98	55,6%
FIDESZ-KDNP	2 269241	41,99%	1 511 176	46,65%	68	38,6%
FIDESZ-KDNP-MDF	34 109	0,63%	33 029	1,02%		
SZDSZ	340 746	6,31%	64 501	1,99%	3	1,7%
MSZP-SZDSZ	154 619	2,86%	72 515	2,24%	6	3,4%
MDF	238 566	4,41%	16 355	0,50%		
MDF-MNYP	1166	0,02%				
MDF-ÖS-SZEFOGÁS	13 672	0,25%	3640	0,11%		
MIÉP-Jobbik	92 798	1,72%	231	0,01%		

MUN- KÁS- PÁRT	16 379	0,30%				
CENT- RUM	14 126	0,26%				
MCF	7 165	0,13%				
MVPP	2716	0,05%				
KDP	2906	0,05%				
Független	18 054	0,33%	13 598	0,42%	1	0,5%
Somo- gyért	9457	0,18%	13 801	0,43%		
Egyéb	12 138	0,22%				

Mint eddig minden alkalommal, ezúttal is érvényesült a magyar választási rendszer azon sajátossága, hogy az egyéni mandátumok döntötték el a választás kimenetelét. A területi listán minimálisan győztes MSZP (71 a 69-cel szemben) az egyéni körzetekben 30-cal, 17%-kal több képviselői helyet szerzett, mint a FIDESZ–KDNP pártszövetség. A 2006-os egyéni eredmények azt mutatják, hogy még a parlamentbe bejutott két kisebb pártnak sincs esélye egyéni kerületben önálló jelölttel mandátumhoz jutni, csak közös jelöltként valamelyik nagy párttal, vagy a visszalépések következtében a második fordulóban. Ez a pártstratégiákra hatással lehet, már a választási rendszer átalakításával kapcsolatos álláspontok kialakításában is. Az egyéni körzetek közül 51-nek lett új képviselője, az egyéni képviselők közel 1/3-a tehát kicserélődött. A FIDESZ 27 olyan körzetben veszítette el mandátumát, ahol 2002-ben nyert, 26 helyen a kormánypártok, Somogyban pedig a Somogyért Szövetség jelöltjével szemben. Fordítva ez sehol sem történt meg.

Érdekes következtetésekre ad módot a két forduló eredményeinek az összevetése is. Az első fordulóban minden eddigi választásnál több helyen dőlt el a mandátum sorsa, 66 körzetben. Ez várható volt, sőt a szakértők még ennél is több első fordulóban eldölt képviselői helyet prognosztizáltak, mivel mintegy 250 jelölttel kevesebb indult az egyéni körzetekben, mint 2002-ben, és a közvélemény-kutatások szerint a bipolaritás erősödése akár kétpárti parlamentet is eredményezhetett. A második forduló a 110 körzetből 93 helyen megerősítette az első forduló eredményét, 10 helyen az MSZP, 4 helyen a FIDESZ tudott fordítani, míg három SZDSZ-es jelölt a harmadik helyről tudott befutni az MSZP visszalépése következtében. Az MSZP és az SZDSZ közötti megegyezést a visszalépésekről a választók mindkét oldalról visszaigazolták. A második fordulóban – két

körzet kivételével, ahol eleve közös jelöltek indultak – minden induló szocialista, szabad demokrata és közös jelölt növelni tudta támogatottságát. A kisebb részvételi arány ellenére a két párt szavazóinak döntő többsége követte a pártok megegyezését, szinte mechanikusan össze lehetett adni a két pártra eső első forduló szavazatokat. Budapest és a vidék között sem látható különbség ebben a tekintetben. Sok helyen még ezen felül is növekedett a támogatás, tehát némi tartalék, átszavazás máshonnan is megfigyelhető.¹³ A jobboldal támogatottságának növekedésében bizonyos különbséget érzékelhetünk a számok alapján, amennyiben az Budapesten és Pest megye néhány körzetében inkább a szélsőjobboldal, vidéken viszont inkább az MDF és más kisebb pártok szavazóinak köszönhető. Figyelemre méltó, hogy a támogatottság növekedésének mértéke a kormánypártok esetében lényegesen nagyobb, mint az ellenzék jelöltjeinél. A FIDESZ–KDNP jelöltjei 11 helyen kevesebb szavazatot kaptak, mint az első fordulóban, és ezen kívül igen sok helyen alig tudták támogatottságukat növelni. Ez azt jelentette, hogy lényeges tartalékuk nem maradt a második fordulóra, sem az MDF, sem a szélsőjobb, sem a többi kis párt szavazói nem növelték mechanikusan a FIDESZ támogatottságát. Az adatok azt mutatják, hogy az MDF szavazói – akár visszaléptek jelöltjei, akár nem – egyik oldalt sem támogatták egyértelműen, mindkét oldalnak jutott szavazataikból, illetve feltehetően sokan otthon maradtak.¹⁴ Az MDF támogatottsága a második fordulóban összezsugorodott, talpon maradt jelöltjei csupán töredékét kapták meg az első fordulás eredményeiknek, ez a forduló az MDF kispartí, 5% alatti jellegét erősítette meg.

3.táblázat. A mandátumok megoszlása

Pártnév	Mandátum	Mandátum (%)	Egyéni	Területi	Országos
MSZP	186	48,19%	98	71	17
SZDSZ	18	4,66%	3	4	11
MSZP-SZDSZ	6	1,55%	6		
FIDESZ-KDNP	164	42,49%	68	69	27
MDF	11	2,85%		2	9
SOMOGYÉRT	1	1,55%	1		

A választás elsősorban a választási rendszer következtében a nagyjából egyenlő támogatottságú két pólus ellenére nemzetközi összehasonlításban az utóbbi időben ritkán előforduló stabil, 34 főnyi kormánytöbbséget biztosított a szociálliberális koalíci-

ónak.p Emellett mindenképpen új helyzetet hozott létre a magyar politikában. Első alkalommal fordult elő ugyanis – ami a bejáratott demokráciákban nem ritka, hanem természetes, hogy egy kormány két-három választási cikluson keresztül hatalmon marad –, hogy a kormánypártok ismételten bizalmat kaptak. Ez a közép-kelet-európai új demokráciákban is szinte páratlan jelenség. Ennek a politikai folyamatra, a pártszerkezetre, a pártokra, a parlament, a kormány tevékenységére várható hatása, következményei ma még nehezen körvonalazhatóak, mert nagyon sok függ attól, hogy a politikai erők milyen következtetéseket vonnak le az eredményekből, milyen stratégiával, politikával válaszolnak az új helyzetből eredő kihívásokra.

Olaszországban szintén a választási rendszer teremtett stabilnak tűnő, 67 fős többséget az ellenzéki balközép koalíciónak. A szisztéma váratlan, késői megváltoztatása érdekes helyzetet eredményezett. Az 1994-es választás óta érvényben lévő vegyes rendszer arra kényszerítette a rendkívül fragmentált pártrendszer pártjait, hogy az egyéni részben közös jelölteket indítsanak, míg listán választási koalíció keretében, de külön listákon induljanak. Ennek megfelelően az 1994-es választásra létrejött két nagy – jobbközép és balközép – választási koalíció az egyéni rész 2005-ös megszüntetése után továbbra is fennmaradt, holott az arányos választási rendszer már nincs kényszerítő hatással választási szövetségkötésre. Ezt a fragmentált bipolarizmus körülményei tették szükségszerűvé, csaknem minden választáson induló párt, szervezet csatlakozott valamelyik koalícióhoz. A két nagy választási koalícióhoz tartozó 14-14 párton kívül még 12 pártlista indult a 26 hazai körzetben, ezen kívül a Valle d'Aostai egyéni körzetben még két máshol nem induló jelölő szervezet jelöltje, a négy külföldi körzetben pedig még hat lista az ott hon is induló pártokon, illetve az „Olaszországért a világban Tremagliával” elnevezésű, csak külföldön induló, de a Szabadság Háza választási szövetséghez kapcsolódó szervezeten kívül. Ez összesen 46 induló listát, a listákon belüli összekapcsolódásokat is figyelembe véve pedig 53 választási pártot jelent.

A választáson még a magyar listás választási eredményhez képest is szorosabb eredmény született. A balközép koalíció mindössze 24 755 szavazattal kapott többséget, mint a jobbközép, tehát itt kormányváltás következett be, folytatódott az 1994 óta tartó tendencia, a szabályos parlamenti váltógazdálkodás, a minden választáson bekövetkező változás tendenciája.

4.táblázat. Az olasz választás végeredménye

Pártnév	Szavazatszám	Szavazatarány	Mandátumszám	Mandátumarány
Unió összesen	19 002 598	49,8%	348	55,23%
Olajfa	11 930 983	31,3%	220	34,92%
Kommunista Újjászületés	2 229 464	5,8%	41	6,50%
Rózsa az ökölben ¹⁵	990 694	2,6%	18	2,86%
Olasz Kommunista Párt	884 127	2,3%	16	2,54%
Értékek Olaszországa	877 052	2,3%	16	2,54%
Zöld Szövetség	784 803	2,1%	15	2,38%
Néppárt-UDE-UR	534 088	1,4%	10	1,58%
Déltiroli Néppárt	182 704	0,5%	4	0,63%
Külföld			7	1,1%
Egyéb	588 683	1,6%	0	
Autonómia Szabadság Demokrácia	34 167	0,1%	1	0,15%

Pártnév	Szavazatszám	Szavazatarány	Mandátumszám	Mandátumarány
Szabadság Háza összesen	18 977 843	49,7	281	44,6%
Forza Italia	9 048 874	23,7%	137	21,75%
Nemzeti Szövetség	4 707 083	12,3%	71	11,27%
Kereszténydemokrata Unió	2 580 188	6,8%	39	6,19%
Északi Liga	1 747 730	4,6%	26	4,12%
Kereszténydemokrácia-Új Olasz Szocialista Párt	285 472	0,7%	4	0,63%
Olaszországért a világban Tremaglioval (külföld)			1	0,15%
Külföld			3	0,47%
Egyéb	608 496	1,6%	0	

Az olasz Legfelsőbb Bíróság által 2006. április 19-én közzé tett végleges hivatalos adatok. A táblázat nem tartalmazza a külföldön élő állampolgárok voksait, melyet külön számoltak és a részletes adatok nem állnak rendelkezésünkre, valamint a Valle d'Aosta-i egymandátumos egyéni körzetben leadott szavazatokat. Az ott megszerezhető egyetlen mandátumot megszerző Autonómia, Szabadság, Demokrácia eredménye viszont azért szerepel az Unió mandátumai között, mert tagja az Uniónak. Forrás: Election Resources on the Internet: Elections to the Italian Parliament. <http://electionresources.org/it/>

A két választási koalíción kívül egy mandátumot szerzett még a Dél-Amerikai Olasz Szövetség. A koalíciókon kívüli pártokra összesen 172 902 szavazat, a voksok 0,45%-a esett. Az arányos olasz rendszerben 1 414 571 voks, azaz a szavazatok 3,7%-a volt nem érvényesülő, „döglött” szavazat, lényegesen kevesebb, mint a vegyes magyar rendszerben 2006-ban. A külföldön élő olaszok között az Unió a voksok 47,1%-át, a Szabadság Háza 37,9%-át szerezte meg. Berlusconiék számítása tehát itt sem vált be, amikor a 2001-es választás után lehetővé tették a kettős állampolgárok számára is a választáson való részvételt, ez is bumeráng hatásúnak bizonyult.

A KÉT RENDSZER ÖSSZEHASONLÍTÁSA ÉS HATÁSUK

A magyar választási rendszer 1990 óta alig változott, mind az öt alkalommal lényegében ugyanazzal a szisztémával választottunk. Ez egyedülálló a kelet-közép-európai fiatal demokráciákban. A régió többi országában a választási rendszer típusát, a mandátumelosztás módját, a körzeti magnitúdót, választási küszöb létezését illetően – sok helyen nem is egyszer – lényeges változások történtek. Olaszországban viszont a nyugat-európai trendekkel ellentétben ugyanebben az időszakban, 1990 óta három választási rendszer volt érvényben. 1992-ben az első köztársaság utolsó választásán arányos, Imperiali-kvótát alkalmazó, flexibilis listás, preferenciális szavazást lehetővé tevő szisztémával választottak, ezt követte három alkalommal a többségi dominanciájú vegyes rendszer, amit 2005 decemberében váltott fel ismét a listás arányos rendszer, ezúttal preferencia-megjelölés lehetősége nélkül, egyszerű (Hare-) kvótás legnagyobb maradék elosztási módszerrel.

Mindkét jelenleg érvényben lévő választási rendszer a kormányzóképeséget, működőképességet részesíti előnyben az arányossággal, reprezentativitással szemben. 2006-ban az olasz

és magyar választás is biztosítani tudta a megfelelő parlamenti többséget, a stabil kormányzást megvalósítani képes koalíciós kormányok létrehozását. Olaszországban ezt a többségi prémium, hazánkban pedig a szigorú, egymásra épülő szűrőrendszer biztosította. Ugyanakkor mindkét választási rendszer tartalmaz kompenzációs elemet, a jelenlegi olasz szisztéma erősebbet, mint a magyar. A kormányzóképeség és reprezentativitás viszonyát egy választási rendszerben négy fő elem határozza meg: a mandátumelosztás szintjei, a választási formula, a választási küszöb, valamint a körzeti magnitúdó, vagyis a mandátumok számában mért kerületnagyság. A jelenlegi olasz rendszerben a kis pártokat kompenzáló, külön országos szint nincs, területi lista, területi elosztással működik.¹⁶ A magyar rendszerben viszont külön kompenzációs listaként van jelen az országos lista, melyen 58, illetve a területi listán ki nem osztható felcsúszó mandátumok (2006-ban 6) oszthatók ki. Ez a mandátumszám azonban nagyon kevésbé tudja kompenzálni az egyéni és a területi listás választás aránytalanító hatását. A győztes párt arányossági együtthatója (1,14) a legnagyobb 2006-ban is, vagyis az MSZP listás voksaihoz képest 14%-kal több mandátumhoz jutott összességében.¹⁷ A FIDESZ–KDNP közös lista együtthatója 1,01, vagyis minimálisan felülreprezentált, míg a kis pártok erősen alulreprezentáltak, az SZDSZ vonatkozó mutatója 0,78, az MDF-é 0,56.

Ami a mandátumallokáció formuláját illeti az olasz egyszerű (Hare-) kvótával, az így kioszthatatlan mandátumokat pedig az eredeti legnagyobb maradék módszerrel osztja szét, ami a legarányosabb választási formula. A magyar rendszer a területi listán közepesen arányos (Hagenbach–Bischoff-), az országos listán pedig a legaránytalanabb (d' Hondt-) formulát használja. Ennek alapján tehát az olasz rendszernek kellene arányosabb eredményt produkálnia.

Az alkalmazott választási küszöbök közül a magyar sokkal erősebb szűrő, az olasz eleve kisebb, és még van egy lényeges könnyítő eleme – ami kompenzációs jellegű a kis pártok számára –, hogy a választási koalíción belül a legnagyobb 2%-ot el nem ért párt mandátumhoz juthat. Az Unión belül így kapott 10 helyet a Néppárt–UDEUR 1,4%-os szavazataránnyal, a Szabadság Házán belül pedig a Kereszténydemokrácia – Új Olasz Szocialista Párt 4 helyet 0,7%-os szavazataránnyal. A választási szövetségen belül a kis pártok tehát sokkal könnyebben juthattak mandátumhoz, mint Magyarországon. 5%-os küszöbvel Olaszországban is csak hat párt jutott volna mandátumhoz, így viszont tizenhárom.¹⁸

Ami a kerületnagyságot illeti Olaszországban 26, külföldön pedig 4 választókerület van, az egyéni kerületi Valle d' Aostát nem számítva így az olasz körzeti magnitúdó 21, tehát átlagosan

egy választókerületben ennyi mandátumot osztottak ki 2006-ban. Ezzel a magas magnitúdójú országok között van, ami komoly arányosító tényező. Magyarországon a területi listás választáson 2006-ban 7,2 volt a kerületnagyság, ezzel nemzetközileg az alacsony magnitúdójú csoportba tartozik, ami aránytalanító tényező.

A KÉT VÁLASZTÁS ARÁNYOSSÁGA

Az arányossági mutatók összevetésénél zavaró momentum az olasz többségi prémium, de mivel az e nélkül megszerzett mandátumarányok nem állnak rendelkezésre, kénytelenek vagyunk a mandátumarányt ezekkel együtt számolni, ami az olasz arányossági számítások szempontjából releváns, azonban az összehasonlítás szempontjából torzító. A 2006-os magyar választás deviációs indexe, az úgynevezett Loosemore–Hanby-index 6,63%, csaknem fele a 2002-esnek. 2006-ban tehát az eddigi választások kiugróan legarányosabb eredményét, legrepresentatívabb parlamentjét produkálta a magyar választási rendszer és a választói preferenciák együttese. Ez elsősorban az MDF és az SZDSZ bejutásának és a parlamentbe be nem jutott pártokra eső kevés szavazatnak köszönhető, mivel a két nagy párt közötti mandátumkülönbség megnőtt 2002-höz képest, amikor pedig a deviációs index jóval magasabb volt (11,96%).¹⁹ Az olasz aránytalansági index 2006-ban 6,72%, vagyis szinte teljesen azonos a magyar eredmények arányosságával. A kormányozhatóságot biztosító többségi prémium hatása tehát pontosan megegyezik a magyar rendszer egyéni kerületi ágának hatásával, azzal a különbséggel, hogy nálunk az első párt 6,01%-kal felülrepresentált, míg Itáliában csak 3,62%-kal, a többségi prémium ellenére. Ez is azt mutatja, hogy nálunk az egyéni kerületi rendszer eredménye a döntő a mandátumelosztásban, aminek megváltoztatása az egyéni kerületek megtartása mellett – különféle lehetséges technikákkal – az egyik szükséges iránya lehet egy választási reformnak.

A választási rendszer fontos szerepet játszik a pártrendszer, a pártok számának alakításában. Ennek több lehetséges empirikus mutatója van, melyek közül az effektív választási és parlamenti pártszám – amely a pártok szavazat-, illetve mandátumarányát figyelembe vevő mutató – a leginkább használatos. A magyar effektív választási pártszám 2006-ban 2,7, ami a kétpárti struktúrán némileg túlmutat, a hárompártihoz közelít, a parlamenti pártszám viszont 2,3%, ami a kétpártrendszerhez áll közelebb, a választási rendszer redukzív hatása, stabilitásteremtő képessége

következtében. A vonatkozó olasz adatok 5,5 és 5,1, ami mindkét esetben szélsőségesen polarizált pártrendszerre utal. A rendszer csökkentette ugyan az effektív pártszámot, de korántsem olyan mértékben, mint a korábbi, többségi dominanciájú vegyes rendszer. A pártrendszer alakulása, töredezettsége nem rendszerfüggő Itáliában, valószínűleg egy brit típusú relatív többségi rendszer sem tudná lényegesen csökkenteni a párt-sisztéma töredezettségét.

AZ ELVESZŐ SZAVAZATOK

Egy választási rendszer értékelésének fontos mutatója az érvényesülő és elveszett szavazatok aránya. A magyar választási rendszer következtében elvesző szavazatok aránya 10,3% (1 423 345), tehát a töredékszavazatok érvényesülése ellenére magas, csaknem háromszorosa az olasz mutatónak.²⁰ Ugyanez az adat 1990-ben 26,75% (3 556 093) volt.²¹ Az elveszett szavazatok arányának nagymértékű csökkenése egyszerre jelzi a pártrendszer kialakultabbá, stabilabbá válását és a választói magatartás tudatosabbá válását, egyben mind a pártstruktúra, mind a választók nagyobb fokú alkalmazkodását a választási rendszerhez.

KÖVETKEZTETÉSEK

A magyar választási rendszer ötödik alkalommal is jól vizsgázott. Rugalmasan tudott alkalmazkodni ezúttal is a politikai folyamatokhoz, a választói preferenciák alakulásához. Aránytalan hajlamú vegyes rendszer jellege továbbra is megmaradt, de az első két választáson jelentkező erős torzító hatás fokozatosan csökkent, már 1998-ban és 2002-ben is kisebb torzítást jeleztek az arányossági mutatók, 2006-ban pedig minden korábbinál arányosabb eredmény született. A rendszer koncentrációt elősegítő, a pártszövetséget, választási szövetséget preferáló, a kis pártokra negatív következményekkel járó jellege megmaradt és ennek pszichológiai, közvetett hatása és a rendszeren kívüli politikai folyamatok vezettek ahhoz, hogy a parlamenten kívül maradt pártok listáira 2006-ben már csak 173 923-an szavaztak. 2002-ben ez a szám még 634 906 volt. A kiszorító jelleg ugyanis elsősorban a parlamenten kívül rekedt pártok rovására érvényesült, és így a rendszer kiszorító hatása radikálisan csökkent 2002-hez képest, a korábbi választásokról nem is beszélve. Ez a helyzet részben az úgynevezett *band-wagon* jelenségnek, részben pedig a rendszer közvetett hatásának köszönhető. A választói

viselkedés *band-wagon* jellege az esélyeshez, győzteshez húzást jelenti, a szavazók nem szívesen adnak le olyan voksot, ami eleve esélytelen, nem érvényesül, a magyar választói magatartás kétségtelenül racionálisabbá vált. Másrészt közvetve ugyan, több választáson keresztülívelően, pszichológiailag, de érvényesül a rendszer kiszorító, nagy pártoknak kedvező jellege is. A kétpártrendszer „veszélye” ezért továbbra sem múlt el, a nagy pártokból kiábrándult, a kétpártiságtól féltő szavazók teljesen váratlanul bejuttatták az MDF-et a parlamentbe, és a vártnál többen szavaztak az SZDSZ listájára is. Mindezek együttesen valamelyest csökkentették a rendszer koncentrációt elősegítő hatását – legalábbis a két kisebb parlamentbe jutó pártot illetően –, de a egyes rendszer keretén belüli változtatásokra feltétlenül szükség van ahhoz, hogy a torzító, kiszorító hajlam rendszerspecifikus tényezők következtében is megváltozzon, a választóra nehezedő, a rendszerből következő választási kényszer csökkenjen.

A 2006-os választás másik fontos tapasztalata a két fordulóval kapcsolatos. Ez a választás világossá tette, hogy a 2002-es „majdnem fordulat” a második fordulóban, a különbségcsökkenés a győztes és vesztes között egy különleges politikai helyzet következménye volt, nem a rendszerből következett. A választási rendszerből az következik, hogy az első forduló dönt, 2006 ezt minden korábbinál fényesebben bizonyította. Ez is azt sugallja, hogy az egyfordulós választásra való áttérésnek megérték a feltételei a pártrendszer stabilabbá válása, a választói magatartás tudatosabbá válása következtében. Semmi olyan új jelenség nem jelenik meg, semmilyen változás nincs normális körülmények között a választói akaratban, ami az egyébként is túlbiztosított választási rendszerben második fordulót igényelne.²² Az első forduló tulajdonképpen egy, az 5%-on felüli további szűrő, további jelöltek és pártok kiszorítását jelenti, és ez a szempont 2006 alapján okafogyottá vált.

A két legutóbbi választás két forduló közötti eseményei nem csupán választástudományi, hanem politikai aspektusból is a második forduló megszüntetése mellett szólnak. A két forduló között tovább durvul az amúgy is durva kampány, ami nem kívánatos politikai jelenségekkel, következményekkel jár. Az első forduló egyértelműen tükrözi a választók akaratát, ez 2006-ban újólágbabebizonyosodott. Ma már annak feltételei is megvannak a pártszerkezet stabilabbá válásával, hogy a pártok előrehozzák a választási szövetségek megkötését, a korábbinál gyakrabban éljenek a közös, és különösen a kapcsolt listák lehetőségével, ami identitásukat, önállóságuk felmutatását sem kérdőjelezi meg.²³ Az olasz választás tapasztalata azt mutatja, hogy a kapcsolt listák egyáltalán nem kérdőjelezték meg a pártok önálló arculatának

megjelenését, mert a választási rendszer ezt biztosította. A választók nyugodtan leadhatták szavazatukat preferált pártjukra, amely egyben a jobb- vagy baloldali választási koalícióra leadott voksot is jelentett.

A választói magatartásban is változást észlelhettünk 2006-ban. Csökkent a protestszavazói hajlandóság, ami Közép-Kelet-Európában – ahol szinte minden választáson a protestszavazás dominál – ritka jelenség.

2006-ban sem történt változás abban, hogy a magyar választási rendszer továbbra is a pártokat és nem az egyéneket favorizálja. Az olasz és a magyar választáson is erősen pártcentrikus a versengés, annyi különbséggel, hogy nálunk lényegesen centralizáltabb a pártrendszer. Töredezett bipolarizmus versus szilárd bipolarizmus dichotómiával lehetne a két pártstruktúra különbözőségét jellemezni. Mindkét esetben szükség lenne a szavazók szerepét növelni, a pártok szerepét csökkenteni. Ennek különböző technikái léteznek. Ez Olaszországban a vegyes rendszer újbóli bevezetését jelentené, nálunk pedig megfontolandó a preferenciális szavazás lehetősége, természetesen csak a jelenlegi rendszer bonyolultságának csökkenése függvényében.

Ami a kormányalakítást és a kormányzást illeti, nálunk könnyebb, mint Olaszországban, ami a két pártrendszer különbözőségéből adódik. Mindkét helyen koalíciós kormány van ugyan, de nálunk stabilabb a többség, csak két pártból áll, és összesen hat csoport van a parlamentben, még ha kisebb is a különbség a kormány és az ellenzék mandátumai között (34), mint Olaszországban. Ott a különbség ugyan nagyobb a két pólus között (67), de a 9 listából és ezen belül 12 pártból álló kormánytöbbséggel történő kormányzás rendkívül instabillá teheti a kormányzást, bár 1996-cal ellentétben – amikor egy párt kiválása a balközép kormányból megbuktatta Prodi kormányát –, most legalább három párt kell ahhoz, hogy a parlamenti többség elolvadjon.

A választás eredményeként mindkét országban balközép koalíció került kormányra, melyek hasonló stílusú, felépítésű erős ellenzékkel állnak szemben. Magyarországon azonban a választás következményei várhatóan erősebbek lesznek a politikai folyamatra, a pártokra, a pártstruktúrára, a parlamentre és a kormányzásra egyaránt. A választások után megszokottnál nagyobb átrendeződés várható minden pártban, győztesben, vesztesben, parlamentbe bekerültben és oda be nem jutottban egyaránt. A 2006-os választás az egész politikai elit vonatkozásában lehetőséget teremtett a változtatásra. A jövő fogja eldönteni, hogy a politikai elitben megtörténik-e annak felismerése, hogy a politika a 2006-os választással a korábbinál nagyobb esélyt ka-

pott arra – mind a győztesek, mind a vesztesek vonatkozásában –, hogy társadalmi szerepének, funkciójának megvalósításában közelebb kerüljön a bejáratott, nagyobb demokratikus tradíciókkal rendelkező demokráciák működéséhez.

JEGYZETEK

- ¹ Olaszországban két napig tartott a szavazás, aminek az volt az oka, hogy 2001-ben a szavazóhelyiségek bezárása miatt nagyon sokan nem tudták leadni voksukat, ezért 2006-ban április 10-én délután három óráig lehetett szavazni.
- ² Olaszországban öt évig tart egy parlamenti ciklus.
- ³ A balközép koalíció legnagyobb erejét jelentő Olajfa listát például a Baloldali Demokraták, a Margaréta és az Európai Köztársasági Mozgalom hozta létre. A jobboldali Szociális Alternatívát is három párt alkotja, a Szociális Akció, a Nemzeti Szociális Front és az Új Erő.
- ⁴ Roberto D' Alimonte: A Case of Fragmented Bipolarism. In: Michael Gallagher and Paul Mitchell (eds.): *The Politics of Electoral Systems*. Oxford University Press, 2006. 252–276.
- ⁵ A választási rendszer reformjának politikai eszközként történő felhasználását bizonyítja az is, hogy Berlusconi korábban a többségi rendszer elkötelezett híve volt, amikor azt látta előnyösnek a maga számára.
- ⁶ A *La Repubblica* című lap előzetes számítása szerint a Szabadság Háza a szavazatok 45%-ával 340 képviselői helyhez jutna, míg az Unió a szavazatok 50%-ával 290-hez. Az érvényben lévő választási rendszerrel 363:263 arányban az Unió nyerne. (<http://www.repubblica.it/2005/i/sezioni/politica/leggello/sondaggio/sondaggio.html>).
- ⁷ http://en.wikipedia.org/wiki/Italian_general_election%2C_2006
- ⁸ Giovanni Sartori, a politikatudomány egyik legismertebb képviselője olyan gonoszítottnek nevezi az új választási törvényt, mely az országnak is árt annak érdekében, hogy választási riválisának ártsen. Megkülönbözteti a *porcheriának* nevezett előző választási rendszertől, amelyet szintén erősen kritizált, de amelyet a gonosz indítékú *porcatával* szemben jó szándékú, de hibás döntésnek tartott. http://www.usitalia.info/archivio/dettaglio.asp?Art_Id=1381&data=09/04/2006
- ⁹ Paradox módon ez végül a baloldali pártszövetségnek kedvezett a választási eredmények következtében.
- ¹⁰ Az európai választókerületben a baloldal 53%-os eredményt ért el, a másik három külhoni körzetben ugyan a jobboldal kapott több szavazatot, de mivel nem voltak hajlandók Berlusconi-val szövetséget kötni, nem voltak tagjai a jobboldali pártszövetségnek, így voksaik a Dél-Amerikai Olasz Szövetség egy mandátuma kivételével nem eredményeztek mandátumot. Kovács M. Mária: A kettős állampolgár szavaz. *Népszabadság*. 2006. május 19.
- ¹¹ Az SZDSZ 55, az MDF 22, az MSZP 5, a MIÉP–Jobbik 2, független jelölt egy helyen lépett vissza.

- ¹² Ezt úgy kell értelmezni, hogy a régebbi demokráciákban a korábbi kevésbé volatilis választói magatartás illékonyabbá vált az utóbbi években, míg nálunk, a korábbi választásokhoz képest kevésbé változékonyak és jóval kialakultabbak a választói preferenciák.
- ¹³ A különbség még nagyobb, ha a közös MSZP–SZDSZ jelöltek közül a négy MSZP-hez tartozó mandátumot is hozzá vesszük.
- ¹⁴ Hajdú-Bihar megye legtöbb körzetében például a támogatottság növekedése nem származhatott az SZDSZ-től, amely nagyon kevés voksot kapott az első fordulóban, hanem főleg az MDF-től és más kisebb pártoktól.
- ¹⁵ Budapest XV. kerületében (Csapody Miklós körzete) az MSZP-s jelölt a második fordulóban több szavazatot kapott, mint az első forduló MSZP és SZDSZ szavazatok összessége, tehát az MDF-es szavazók egy része is rá szavazhatott. De a számok alapján a másik oldalra is juthatott MDF szavazat a MIÉP-es mellett, és ezekkel nyert is a FIDESZ jelöltje. Érdeemes egy pillantást vetni Baranya 6. számú választókerületére is (Siklós), ahol az MSZP jelöltje a második fordulóban mintegy 2000 szavazattal kapott többet, mint az első forduló MSZP és SZDSZ szavazatok együttese, vagyis itt egyértelműen csak a visszalépett MDF jelölt szavazatainak egy részével tudott – meglepetésre – fordítani abban a körzetben, ahol korábban rendszerint a jobboldal győzött.
- ¹⁶ Lásd az utolsó német, osztrák, a Benelux országokban tartott és a skandináv országokbeli választásokat.
- ¹⁷ E fantáziánév mögött az Olasz Demokratikus Szocialisták és az Olasz Radikálisok közös listája rejtőzik.
- ¹⁸ A 2005 előtti rendszerben a 155 listás képviselőt területi listán, de országos elosztással választották, és a kis pártok számára kompenzációs elemként, az ún. *la scorporo* szolgált, ami azt jelentette, hogy az egyéni győztes mögött második helyen végzett jelölt voksait levonták a győztes párt összesített listás szavazatainak számából, így csökkentve a nagy pártok listás mandátumszerzési lehetőségeit, és növelve a kisebbekét.
- ¹⁹ Az arányossági együtthatót úgy kapjuk meg, hogy a párt mandátumarányát elosztjuk szavazatarányával.
- ²⁰ Valle d’Aostát és a két külföldi listát nem számítva.
- ²¹ Az arányossági számításoknál a pártokra leadott listás szavazatokat és az összes megszerzett mandátum arányát vetjük össze.
- ²² Ez magában foglalja a parlamentbe nem jutott pártok listáira, egyéni jelöltekre, a mandátumhoz nem jutott egyéb pártok jelöltekre és a függetlenekre leadott nem érvényesülő és a második fordulóban vesztes jelöltekre leadott, tehát töredékszavazatként sem figyelembe vett szavazatokat. Ez 1 423 345 voksot jelent, és összesen 14 051 477 szavazatot adtak le a két fordulóban.
- ²³ Fábíán–Kovács: Voksok és mandátumok. 82. o. Összesen 13 295 501 érvényes szavazatot adtak le a két fordulóban.
- ²⁴ A demokratikus átalakulás kezdetén a stabilitás egyik biztosítékaként, a nagyobb kiszámíthatóság segítőjeként, a bizonytalanabb párterőviszonyok közepette, a tudatosabb választói magatartás elősegítőjeként volt létjogosultsága a második fordulónak.
- ²⁵ Ehhez persze szükség lenne a választójogi törvény közös és kapcsolt listákkal foglalkozó részének pontosítására, a töredékszavazatok kérdésének újragondolására.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Fábián György – Kovács László Imre (1998): *Voksok és mandátumok*. Villányi úti Konferenciaközpont és Szabadegyetem Alapítvány. /Villányi úti könyvek, 12. Politikatudományi sorozat, 8./
- Fábián György – Kovács László Imre (2004): *Parlamenti választások az Európai Unió országaiban (1945–2002)*. Osiris Kiadó.
- Kenneth Benoit (2001): Evaluating Hungary's Mixed-Member Electoral System. In: Matthew S. Shugart – Martin P. Wattenberg (eds.): *Mixed-Member Electoral Systems. The Best of Both Worlds?* Oxford University Press, 477–493. pp.
- Kenneth Benoit (2006): Hungary: Holding back the Tiers. In: Michael Gallagher-Paul Mitchell (eds.): *The Politics of Electoral Systems*. Oxford University Press, 231–252. pp.
- Roberto d'Alimonte (2001): Mixed Electoral Rules, Partisan Realignment and Party System Change in Italy. In: Matthew S. Shugart – Martin P. Wattenberg (eds.): i. m. 323–350. pp.
- Roberto d'Alimonte (2006): Italy: A Case of Fragmented Bipolarism. In: Michael Gallagher – Paul Mitchell (eds.): im. 253–276. pp.
- Szoboszlai György (1998): Pártrendszer és választások a rendszerváltás után. In: Kurtán Sándor – Sándor Péter – Vass László (szerk.): *Magyarország évtizedkönyve. A rendszerváltás (1988–1998)*. 1. kötet. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány, 302–324. pp.

